

Affeltowicz, Jerzy

"Z problematyki rozwoju rzemiosła
na Ziemiach Zachodnich i
Północnych w latach 1945-1965",
Anzelm Gorywoda, Opole 1970 :
[recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 154-156

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Omawiana praca jest nie tylko rzetelnym opracowaniem naukowym, wnoszącym wiele nowego materiału do przedstawionej problematyki, ale też prostuje twierdzenie lansowane przez pewne koła Niemieckiej Republiki Federalnej usiłujące odpowiedzialność za zbrodnie popełnione na jeńcach wojennych Włochach przez hitlerowców na ziemiach polskich zrzucić na wojskowe władze radzieckie i polskie.

Na zakończenie jedna uwaga krytyczna pod adresem wydawnictwa, mianowicie brak indeksów osób i nazw geograficznych niezmiernie utrudnia korzystanie z książki. Brak w niej też mapki ilustrującej rozmieszczenie obozów jenieckich, w których przebywali Włosi, chociażby takiej jaką zamieszczono w pracy *Armira nie wróci do Italii*.

Bohdan Koziello-Poklewski

Anzelm Gorywoda, *Z problematyki rozwoju rzemiosła na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945—1965*, Opole 1970, ss. 110, tablic 10. Wydawnictwa Instytutu Śląskiego w Opolu. Materiały i Studia.

Problematyka rzemiosła, a zatem wytwórczości i usług rozwijających się poza obrębem państwowego sektora produkcji, stanowi niewątpliwie tematykę mało zbadaną, o czym świadczy m.in. stosunkowo niewielka liczba prac monograficznych, wchodzących do literatury przedmiotu. Analiza czynników kształtujących politykę oddziaływania na rzemiosło jest problemem nader złożonym, głównie z powodu ścisłego związku z procesem dokonywujących się przemian w stosunkach własnościowych w warunkach nowego ustroju społecznego. Głównym celem badań nad rozwojem rzemiosła w Polsce jest określenie jego roli na tle ogólnych przemian ustrojowych oraz poszukiwanie możliwości jego stopniowej przebudowy na drodze społecznienia. Ich wynikiem powinno być wyznaczenie odpowiedniej funkcji rzemiosła w zaspokajaniu potrzeb ludności w zakresie niektórych dóbr i usług, których produkcji nie podjął się dotychczas przemysł społeczny. W tym ujęciu problematyka rzemiosła nie została w pracach naukowych dostatecznie pogłębiona, stanowiąc niezwykle aktualny temat badań.

Praca Anzelm Gorywody stanowi pod tym względem cenną i ambitną próbę przedstawienia wybranych problemów rzemiosła indywidualnego i społecznego na ziemiach odzyskanych w latach ich intensywnej integracji polityczno-gospodarczej z pozostałymi obszarami kraju. Autor podjął się opracowania tematu z pogranicza najnowszej historii gospodarczej i polityki ekonomicznej Polski Ludowej, dokonując przy tym oceny prawidłowości, związanych z procesem kształtowania stosunków własnościowych rzemiosła w nowych warunkach ustrojowych.

W pierwszym rozdziale autor scharakteryzował podstawowe czynniki rozwoju rzemiosła na ziemiach odzyskanych bezpośrednio po II wojnie światowej. Rozpatrzone zagadnienie kształtowania się popytu na wyroby i usługi rzemiosła w Polsce, autor zwrócił szczególną uwagę na rolę usług produkcyjnych na badanym obszarze, który w związku z akcją zasiedlania wymagał przyspieszenia odbudowy potencjału

nahmeregelung die Einzelunterbringung insbesondere für Melker, Traktorenführer, Pferdepfleger und in ähnlichen Mangelberufen beschäftigte sowj. Kriegsgefangene zulassen kann. Auf einzeln liegenden Gehöften bleibt die Unterbringung noch wie vor verboten.

3. *Die örtlich zuständigen Polizeidienststellen (Gendarmerie-Landwacht) sind für die Einzelunterbringung zu unterrichten und um Beteiligung an der Beaufsichtigung zu bitten. Im übrigen sind die Einzelstellen laufend durch Streifen der Wachmannschaft zu kontrollieren.*

rzemiosła. Stanowiło ono bowiem istotny czynnik, warunkujący proces gospodarczej aktywizacji tych ziem. Problem ten przedstawił autor na tle specyficznych warunków ekonomicznych i społecznych ziem odzyskanych w porównaniu z dawnymi ziemiami Polski. Wskazał przy tym na zaistniałą wówczas strukturę potrzeb w zakresie wyrobów rzemieślniczych oraz zmienności popytu pod wpływem zróżnicowanych potrzeb osiedlającej się ludności. Z kolei scharakteryzował system finansowania rzemiosła, formę jego samorządu oraz sytuację wyjściową w zatrudnieniu. Oceniając stan liczbowy rzemieślników miejscowego pochodzenia, autor stwierdził, że w końcu 1947 r. kształtował się on na najwyższym poziomie w woj. olsztyńskim (s. 21), natomiast liczba mieszkańców, przypadających na warsztat rzemieślniczy i jednego zatrudnionego, w porównaniu z innymi okręgami izb rzemieślniczych kształtowała się najwyżej, co świadczy o zbyt słabo zorganizowanej akcji osiedleńczej rzemiosła na Warmii i Mazurach.

Drugi rozdział pracy charakteryzuje sytuację rzemiosła do końca 1947 r. przy zwróceniu uwagi na stan liczbowy warsztatów rzemieślniczych i zatrudnionych. Autor oparł ją na szczegółowym materiale statystycznym, który umożliwił dokonanie porównań podstawowych wskaźników, dotyczących m.in. wielkości obrotów, poziomu płac i kwalifikacji rzemieślników, przy uwzględnieniu poszczególnych województw ziem odzyskanych. Na tle procesu odbudowy rzemiosła autor zwrócił również uwagę na działalność cechów i związków rzemieślniczych. Zakończenie rozdziału wskazuje na początki działalności spółdzielni pomocniczych, spółdzielczości pracy oraz Rzemieślniczej Centrali Zaopatrzenia i Zbytu. Z przedstawionych rozważań Autor wyciągnął zasadniczy wniosek, że w początkowym okresie rzemiosło ziem odzyskanych charakteryzowało się prężną dynamiką rozwojową, potwierdzającą ogólną tendencję do ich zespolenia z dawnymi ziemiami Polski m.in. na podłożu ich gospodarczej aktywizacji.

W trzecim rozdziale oceniona została sytuacja rzemiosła indywidualnego w latach 1948—1955 ze szczególnym uwzględnieniem problemu jego socjalizacji i tendencji do rozwijania rzemiosła uspołecznionego w związku z potrzebą rozszerzenia usług i produkcji artykułów konsumpcyjnych. Autor wskazał też na proces zahamowania rozwoju rzemiosła indywidualnego, a zwłaszcza na ujemne skutki tego procesu na ziemiach odzyskanych. Zmniejszenie potencjału rzemiosła w woj. olsztyńskim było stosunkowo znaczne. Liczba jego warsztatów rzemieślniczych w 1949 r. wynosiła 4394, przy 6843 zatrudnionych. W 1953 r. zaś stan ich zmniejszył się już do 1934 warsztatów i 2360 zatrudnionych. Jeśli ten ubytek na terenie innych województw (gospodarczo wyżej rozwiniętych) wyrównano odpowiednim wzrostem liczby warsztatów uspołecznionych, a zwłaszcza stanem ich zatrudnienia, to w woj. olsztyńskim, przy niskim poziomie uprzemysłowienia, spółdzielczość pracy rozwijała się najsłabiej (s. 49). W końcowych rozważaniach A. Gorywoda zilustrował rozwój rzemiosła uspołecznionego.

Rozdział czwarty zawiera charakterystykę rzemiosła w latach 1956—1960. Wskazując na niezadowalającą poziom jakościowy produkcji i usług rzemiosła uspołecznionego, autor omówił przyczyny tego stanu rzeczy oraz związane z tym złagodzenie polityki finansowej wobec rzemiosła indywidualnego. Nierentowność wielu zakładów uspołecznionych powodowała tendencję popierającą rozwój rzemiosła raczej w większych miastach, głównie wojewódzkich, co z kolei doprowadzało do pogorszenia się sytuacji obszarów gospodarczo słabo rozwiniętych. W woj. olsztyńskim mimo ogólnego zwiększenia się liczby spółdzielczych warsztatów rzemieślniczych więcej ich było w Olsztynie aniżeli w powiatach (s. 52).

Na podstawie wniosków z oceny sytuacji rzemiosła indywidualnego w okresie

planu sześcioletniego autor, uwzględniając przesłanki społeczno-gospodarcze, uzasadnił konieczność dalszego istnienia rzemiosła indywidualnego w takim zakresie, w jakim nie może zastąpić go pozostała drobna wytwórczość i przemysł kluczowy. Odnosi się to m.in. do woj. olsztyńskiego, w którym słaby rozwój rzemiosła, a zwłaszcza indywidualnego, szczególnie ujemnie wpłynął na zaopatrzenie drobnych miast i osiedli.

W ostatnim rozdziale autor przedstawił sytuację drobnej wytwórczości w latach 1960—1965. W wyniku zmian w polityce, popierającej jej rozwój, nastąpił ponowny wzrost rzemiosła indywidualnego przy równoczesnej stabilizacji rzemiosła uspołecznionego. Rozwój rzemiosła indywidualnego oraz jego efekty społeczno-gospodarcze przyczyniły się do uznania jego roli w polepszaniu zaopatrzenia małych miast i wsi, w których uspołeczniona drobna wytwórczość nie mogła zrealizować tego zadania.

Pracę A. Gorylowy trudno ocenić w sposób zupełnie jednoznaczny. Pewne jej ujęcia dotyczące m.in. roli samorządu gospodarczego rzemiosła, systemu zaopatrzenia i zbytu, inwestycji i innych zagadnień potraktowano zbyt ogólnikowo. Niemniej trzeba podkreślić staranność i wnikliwość w przedstawieniu większości materiału. Cały swój wykład o roli rzemiosła na ziemiach odzyskanych ukazał autor na tle głębokich społecznych uwarunkowań. Przy uzasadnianiu podstawowych tez oparł się o obszerny materiał dokumentacyjny zarówno statystyczny, jak i piśmienniczy, którego interpretacja oraz formułowanie wniosków świadczy o ugruntowanej znajomości poruszanych problemów. Opublikowana praca, ujmująca temat w sposób wielostronny wnosi sporo nowych elementów do dotychczasowego stanu wiedzy o rozwoju rzemiosła ziem odzyskanych i w kraju.

Jerzy Affeltowicz

Bohdan W i ł a m o w s k i, *Rolnictwo Polski północno-wschodniej*, Warszawa 1969, ss. 321. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.

Praca ta, wydana w serii „Rolnictwo w Polsce w ujęciu przestrzennym”, zgodnie z intencją wydawcy „przeznaczona jest dla pracowników służby rolnej wszystkich szczebli [...] oraz dla tych wszystkich, którzy pragną dowiedzieć się, czym dysponowało ich województwo w zakresie produkcji rolniczej po okresie zniszczeń wojennych, jaki jest jego udział w tej produkcji w chwili obecnej oraz jakie ma ono perspektywy dalszego jej rozwijania”.

Istotnie, książka stanowi historię rolnictwa białostockiego i olsztyńskiego wprowadzoną od pierwszych lat powojennych po rok 1965, zawierając zbiór trudno dostępnych lub w ogóle nieosiągalnych danych. Ten walor doceni każdy, kto wie, jak skąpe są źródła pisane na temat przeszłości rolnictwa tego regionu.

Praca pisana jest według pewnego, oryginalnego „klucza”. Autorowi nie chodzi bowiem o ogólną panoramę gospodarstwa wiejskiego i życia wsi w ujęciu chronologicznym (tego rodzaju publikacje spotyka się w literaturze przedmiotu), ale o wydajność produkcji rolnej. Ogólnokrajowa rolnicza literatura ekonomiczna jest w ogóle dość uboga, tym bardziej należy do rzadkości tego typu literatura regionalna. Stanowiąc w dużym stopniu przegląd historii rolnictwa, opracowanie to służy przede wszystkim chwili bieżącej i perspektywom w zakresie produkcji rolnej w Białostockiem i Olsztyńskiem. Jest to jednocześnie interesująca próba całościowego i dialektycznego przedstawienia głównych problemów rolniczych regionu. Składa się ona z dziewięciu zasadniczych rozdziałów: *Zarys rozwoju rolnictwa; Warunki przyrodnicze; Ludność; Produkcja roślinna; Produkcja zwierzęca; Gospodarka*